

CZU 349.6

UNELE ASPECTE ALE CONSACRĂRII PRINCIPIULUI PREZUMȚIEI VINOVĂȚIEI
ÎN CAUZELE CE PRIVESC CONTRAVENȚIILE DE MEDIU

SOME ASPECTS OF THE CONSECRATION OF THE PRINCIPLE OF PRESUMPTION
OF GUILT IN CASES CONCERNING ENVIRONMENTAL CONTRAVENTIONS

Andrian CREȚU,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Drept privat”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
ORCID: 0000-0002-8144-5233

Mihaela BEJENARI,

doctorandă, asistent universitar,
Catedra „Drept privat”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
ORCID: 0000-0002-3118-1225

Rezumat

Subiectul abordat în articol este unul extrem de sensibil, deoarece una dintre cele mai importante probleme care privește existența umană rămâne a fi chestiunea protecției mediului. Aceasta condiționează constituirea unor norme ce ar proteja mediul, or procedeele utilizate la soluționarea problemelor de mediu trebuie să fie cele mai categorice. Prin urmare, soluționarea unei probleme specifice pentru societatea umană, cum ar fi cea a protecției mediului, nu poate fi realizată fără cunoașterea și aplicarea principiilor specifice care se cer a fi recunoscute obiectiv.

Articolul de față se referă la analiza cadrului național și standardele internaționale privind consacarea principiului prezumției vinovăției în procedura contravențională, prin efectul căreia sarcina probării nevinovăției se trece pe seama făptuitorului, urmând o serie de recomandări în vederea evitării încălcării drepturilor celui acuzat.

Cuvinte-cheie: principiul prezumției nevinovăției, principiul prezumției vinovăției, contravenție de mediu, procedură contravențională, sarcina probării vinovăției.

Summary

This subject is a sensitive one, because one of the most important problems concerning human existence remains the issue of environmental protection. This conditions the establishment of norms that would protect the environment, or the procedures used to solve environmental problems must be the most categorical. Therefore, the solution of a specific problem for human society, such as that of environmental protection, cannot be achieved without the knowledge and application of specific principles, which are required to be recognized objectively.

This article refers to the analysis of the national framework and the international standards regarding the consecration of the principle of presumption of guilt in the contravention procedure, by the effect that the burden of proof of innocence pass on perpetrator's account, following a series of recommendations in order to avoid the violation of the rights of the accused.

Keywords: presumption of innocence, presumption of guilt, environmental contravention, contravention procedure, burden of proof of innocence.

Art. 6 § 2, Curtea Europeană a Drepturilor Omului

„Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită.”

Introducere. Una dintre cele mai importante probleme care privește existența umană rămâne a fi chestiunea protecției mediului.

Tot mai frecvent se utilizează speculativ concepte precum „dezvoltarea durabilă” pentru a sublinia atenția către mediu în cadrul oricărui domeniu de dezvoltare. Astfel, autoritățile naționale introduc modificări instituționale și normative în direcțiile tangențiale protecției mediului pentru a facilita managementul corespunzător al resurselor naturale, fiind impresionate atât eforturile naționale, cât și cele internaționale. Întrucât problemele de mediu depășesc perimetrul național, dreptul mediului a devenit acum o prioritate internațională recunoscută de majoritatea statelor. Aceasta condiționează constituirea unor norme ce ar proteja mediul; or, procedeele utilizate la soluționarea problemelor de mediu trebuie să fie cele mai categorice.

Prin urmare, soluționarea unei probleme specifice pentru societatea umană, cum ar fi cea a protecției mediului, nu poate fi realizată fără cunoașterea și aplicarea principiilor specifice.

Actualitatea și importanța temei investigate rezultă și din faptul că perfecționarea relațiilor sociale existente, legate de raporturile ce țin de beneficiile furnizate de resursele naturale, precum și de elementele mediului uman, generează recunoașterea unor noi categorii de principii care nu au existat până la acest moment sau care nu au fost recunoscute, dar se cer a fi recunoscute obiectiv.

Practica judiciară actuală simte necesitatea stringentă de recomandări și comentarii științifice fundamentate, destinate soluționării aspectelor discutabile cu referire la aplicabilitatea principiilor ce au tangență cu dreptul mediului.

După cum e și firesc, în cadrul instrumentelor de protecție a mediului, răspunderea juridică are un rol subsidiar și prezintă o serie de particularități, în raport cu alte domenii de reglementare. În dreptul mediului, răspunderea juridică intervine în formele sale tradiționale: contravențională, civilă și penală. Se adaugă o serie de sancțiuni specifice de drept al mediului, autonomizate față de cele aparținând formelor clasice de răspundere, generate de „procesul de ecologizare a unor instituții juridice clasice și de cristalizare a unor laturi particulare ale acestora” [1; 2, p. 71-73].

Între cele trei forme de răspundere juridică evocate există în mod natural interferențe sau suprapuneri, fără ca acestea să anuleze individualitatea fiecăreia [3].

Răspunderea contravențională se regăsește în „*dreptul verde*” ca o formă autonomă a răspunderii juridice, cu un conținut substanțial, având rolul de a asigura o protecție juridică valorilor sociale subsumate noțiunii de „*mediu*”.

Răspunderea contravențională de mediu poate fi cumulată cu răspunderea civilă, cea din urmă fiind angajată, ca regulă, pentru provocarea unui prejudiciu ecologic.

Așadar, prejudiciul ce însoțește contravenția de mediu poate fi reparat în cadrul procedurii contravenționale, în funcție de existența unor tarife legale de evaluare a întinderii acestuia și de acordul persoanei vătămate ori în mod distinct, fapta contravențională fiind totodată și temei al răspunderii civile delictuale.

În acest context legal, repararea prejudiciului ecologic se realizează în puține situații în cadrul procedurii contravenționale, dat fiind specificul său, care îl face dificil de cuantificat, iar persoana abilitată să-l reclame greu de identificat.

Răspunderea penală și răspunderea contravențională alcătuiesc „*dreptul represiv al mediului*” [4], având ca scop ocrotirea valorilor sociale a căror importanță face ca anumite fapte să fie incriminate drept infracțiuni sau contravenții.

Indiferent de măsura și modul în care interferează cu celelalte forme de răspundere juridică, răspunderea contravențională are un profil distinct, ce răspunde în bună măsură trăsăturilor specifice dreptului mediului, devenind cea mai des angajată formă de răspundere în domeniu.

Procedura contravențională este suplă în comparație cu cele aferente ilicitului civil sau penal, constatarea faptei și aplicarea sancțiunii realizându-se concomitent cu momentul săvârșirii contravenției sau foarte aproape de acesta. Este o particularitate ce favorizează angajarea sa, dat

fiind că trecerea timpului afectează posibilitățile tehnice de constatare a contravenției de mediu, de identificare a autorului și de realizare a unor necesare expertize sau determinări tehnice.

Într-o apreciere generală, prezentul este marcat de evoluții în raport cu momentul evocat anterior, în special prin profesionalizarea „actorilor” răspunderii contravenționale de mediu (agenți constatatori, judecători, avocați, experți) și sub forma unei reacții sociale mai energice și mai informată față de atingerile aduse mediului ce intră în sfera ilicitului contravențional.

În această ordine de idei, se simte o necesitate stringentă de a aborda un concept nou în ce privește caracterul obiectiv al răspunderii contravenționale, anume pentru daunele de mediu (ecologice). În ce privește procedura examinării cazurilor de comitere a contravențiilor de mediu (ecologice), este necesar a argumenta și fundamenta posibilitatea aplicării principiului prezumției vinovăției ca principiu care va redresa procedura contravențională în general.

Anume aceste circumstanțe evidențiază actualitatea și importanța științifico-practică a acestei probleme prin prisma necesității realizării unui astfel de studiu.

Metode și materiale aplicate. În studiul în cauză a fost folosit material teoretic, normativ și empiric. Astfel, cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin consultarea literaturii de specialitate autohtonă, având în vedere specificul procesului contravențional în Republica Moldova și aplicarea metodelor de cercetare logică, științifică comparativă și de analiză sistemică etc.

Scopul cercetării. Cercetarea și analiza cadrului normativ intern, jurisprudenței și doctrinei privind posibilitatea revizuirii poziției asupra principiului prezumției nevinovăției, anume în ce privește contravențiile de mediu (ecologice), în vederea sensibilizării mediului științific.

Rezultate obținute și discuții. Făcând parte din categoria drepturilor fundamentale ale omului, prezumția de nevinovăție este prevăzută atât de Carta Drepturilor Fundamentale a UE, cât și de Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Astfel, Carta Drepturilor Fundamentale a UE reglementează această prezumție în cuprinsul art.48. Potrivit acestui text: (1) Orice persoană acuzată este prezumată nevinovată până ce vinovăția va fi stabilită în conformitate cu legea. (2) Oricărei persoane acuzate îi este garantată respectarea dreptului la apărare.

De asemenea, Convenția Europeană a Drepturilor Omului reglementează în cuprinsul articolului 6 alineatele (2) și (3), respectiv: „Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită”.

În esență, potrivit acestei prezumții, ridicată la rang de principiu, orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre definitivă. În mod rezonabil se poate afirma că prezumția de nevinovăție reprezintă principiul de bază al procedurii contravenționale.

Așadar, instanțele naționale urmează să se conducă de principiile specifice examinării cauzei contravenționale, *inter alia*, principiul dreptății care se regăsește în art. 7 din Codul contravențional, potrivit căruia „persoana poate fi sancționată numai pentru contravenția în a cărei privință este dovedită vinovăția sa, cu respectarea normelor prezentului cod”, și principiul prezumției nevinovăției, reglementat de art. 375 din Codul contravențional, potrivit căruia „persoana acuzată de săvârșirea unei contravenții se consideră nevinovată atâta timp cât vinovăția sa nu este dovedită în modul prevăzut de prezentul cod” [5].

Este lipsită de orice îndoială imperiozitatea acestor prevederi; or, legalitatea răspunderii presupune respectarea principiului prezumției de nevinovăție care implică, în esență, faptul că sarcina probei aparține acuzării și orice îndoială este favorizantă contravenientului conform formulei *in dubio pro reo*.

Este de menționat că legea nu obligă persoana acuzată să-și demonstreze nevinovăția, deși are dreptul să o facă. Or, persoana care a cauzat o contravenție ecologică este scutită de obligația de a dovedi că este sau nu este vinovată în comiterea faptei, această sarcină aparținând autorității. Din prezumția nevinovăției rezultă următoarea regulă: vinovăția neprobată este egală cu nevino-

văția probată [6, p. 12].

După cum observăm, principiul prezumției nevinovăției reprezintă un instrument-cheie de reglementare a raporturilor procedurale contravenționale, având o deosebită importanță teoretică și numeroase implicații practice legate de administrarea și aprecierea probelor.

În același timp, doar în materie de reparare a daunelor legislația stabilește că persoana care a cauzat dauna se prezumă a fi vinovată și, respectiv, este obligată la repararea daunei de mediu atâta timp cât nu demonstrează fapta altuia, indiferent de vinovăția sa.

Pornind de la aceste premise, menționăm că o caracteristică identificatoare a contravenției ecologice reprezintă faptul că obiect al acesteia reprezintă fapta care prin efectul său cauzează o daună de mediu.

După cum stabilește articolul 10 al Codului contravențional, constituie contravenție fapta — acțiunea sau inacțiunea — ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de Codul contravențional și este pasibilă de sancțiune contravențională. Astfel, examinând conținutul condițiilor răspunderii contravenționale, identificăm că acestea de fapt sunt aceleași ca și în cazul răspunderii penale, doar că diferența se identifică prin valoarea pericolului social al faptei imputate.

În acest context, susținem că anume domeniul contravențional ne poate permite de a opera principiul prezumției vinovăției, și anume doar pentru cazurile contravenționale ecologice. Or, adoptarea principiului prezumției vinovăției ar oferi mai multe avantaje în soluționarea problemei de protecție a mediului.

Este indubitabil să menționăm faptul că la aprecierea necesității aplicării principiului prezumției vinovăției în dreptul procedural contravențional, urmează să-l examinăm doar în raport cu cel al nevinovăției.

În continuare, în contextul în care legea contravențională stabilește că sarcina probațiunii revine autorităților publice, forța probantă și anume vinovăția, iar mai bine spus lipsa acesteia urmează a fi probată de făptuitor.

Astfel, în cazul comiterii contravenției de mediu, în eventualitatea aplicării prezumției de vinovăție, persoana care a comis contravenția ecologică va fi sancționată dacă nu a demonstrat lipsa vinovăției, iar în ce privește repararea daunei civile cauzate ca rezultat al contravenției ecologice, pentru obligarea făptuitorului, victima va trebui să demonstreze prezența vinovăției făptuitorului.

Este necesar de a menționa că, deși literatura de specialitate este bogată în analiza normelor de protecție a mediului per categorii, mai puțin examinează conceptul de „prezumție a vinovăției în procedura contravențională”.

Totodată, complexitatea problematicii vizate deseori a solicitat o focusare nu doar asupra perimetrului de reglementare a normelor ce țin de dreptul mediului, ci și o secționare a analizei altor ramuri de drept. În această ordine de idei, apare întrebarea: de ce nu am putea acorda ambelor prezumții aceeași valoare, conferindu-le statut identic? Cu atât mai mult că, la mijlocul anilor șaptezeci ai secolului trecut, unii autori chiar puneau la îndoială importanța principiului prezumției nevinovăției în procesul penal [7, p. 75-80], fapt care încă o dată ne demonstrează necesitatea recunoașterii unor noi categorii de principii procedurale care nu au existat până la acest moment sau care nu au fost recunoscute, dar se cer a fi recunoscute obiectiv.

În ce privește aplicabilitatea principiului prezumției vinovăției la răspunderea contravențională ca rezultat al cauzării daunelor de mediu, considerăm că urmează a face o distincție între răspunderea obiectivă și răspunderea pe temeul principiului prezumției vinovăției. Astfel, pornind de la ideea că lipsa dovezii faptului nu exclude însăși existența faptului, considerăm că la aplicarea măsurilor de răspundere contravențională pentru daune de mediu, atât caracterul obiectiv al răspunderii, cât și prezumția vinovăției presupun posibilitatea, de fiecare dată când se stabilește faptul prejudiciabil, de a fi aplicată răspunderea contravențională, fără ca autoritatea competentă să aibă sarcina demonstrării vinovăției [8, p. 136].

Această abordare este fundamentată prin faptul, că în cazul aplicării caracterului obiectiv al răspunderii contravenționale pentru daunele de mediu, vina, în principiu nu se exclude. Or, vinovăția făptuitorului nu reprezintă o condiție pentru tragerea la răspundere. În acest caz răspunderea este una obiectivă.

În situația în care se va implementa și aplica doar principiul prezumției vinovăției, chestiunea vinovăției reprezintă o condiție a aplicării măsurii de răspundere contravențională, însă sarcina de a proba chestiunea cu privire la vinovăție se pune pe seama făptuitorului, care ar fi interesat să demonstreze că nu este vinovat, sau este vinovat într-o formă mai ușoară. În acest caz răspunderea este una subiectivă.

Deoarece răspunderea obiectivă nu exclude vinovăția făptuitorului, iar persoana ce este obligată să suporte răspunderea va fi exonerată de răspundere, dacă demonstrează culpa unei terțe persoane, atunci în cazul răspunderii contravenționale pentru acte poluatoare de mediu, făptuitorul va fi prezumat vinovat pentru faptă atâta timp până nu demonstrează culpa unei terțe persoane [8, p. 136].

În asemenea caz, vinovăția la fel apare ca o chestiune care se examinează în cadrul procedurii contravenționale, însă care o abordează doar făptuitorul și doar drept condiție de exonerare, și nicidecum drept condiție de tragere la răspundere. Astfel, ținem să subliniem, că în cazul răspunderii obiective, făptuitorul nu este exonerat de răspundere, chiar dacă demonstrează lipsa culpei sale – aceasta este exclus din motiv că legea la consacra caracterului obiectiv al răspunderii în genere exclude vinovăția drept condiție de răspundere.

Toate acestea ne oferă nouă posibilitatea să ușurăm sarcina agentului constatator și a instanței, în procedura de constatare și aplicare a sancțiunilor contravenționale pe cazurile de poluare de mediu [8, p. 136].

Ținând cont de cele expuse și revenind la importanța problemei de protecție a mediului, este necesar de a menționa că dreptul internațional al mediului a fost analizat atât de cercetători *naționali* [9, p. 15], cât și de specialiști de profil *internațional* [10, p. 29] – fie cu accent asupra caracterului global al obiectivelor de mediu [11, p. 645], fie cu examinarea situației implementării măsurilor ecologice la nivel *regional* [12, p. 8].

Prin urmare, ținând cont de faptul că reglementarea juridică a protecției mediului se dezvoltă multidimensional, este imperios să menționăm că *principiul precauției*, raportat la faptele de poluare a mediului, servește fundament al aplicării principiului prezumției vinovăției în procedura de constatare și sancționare a contravențiilor de mediu. Aceasta se datorează faptului că, din punct de vedere juridic, *sarcina probei* se inversează. Ea revine acum celui care susține că activitatea sa nu are ori nu va avea niciun impact negativ, și nu celui care afirmă temerea justificată a existenței lui.

Un concept juridic nou, care la prima vedere pare o pură abstracție, așa-numitul principiu al *precauției* – necunoscut în drept cu trei decenii în urmă – și-a luat avânt și a devenit în ultima perioadă o realitate juridică, contestată cu pasiune de unii, acceptată cu entuziasm de alții, dar de neocolit.

Acest drept de precauție care, deși este consacrat destul de vag prin conținutul reglementărilor din *Legea privind protecția mediului* înconjurător [13], presupune o perspectivă destul de mare, cu atât mai mult că această abordare este consacrată în legislația europeană și fundamentată în literatura de specialitate [14, p. 152; 15; 16].

Acest principiu al prevenirii unui pericol de mediu pune începutul *instituției Dreptului de precauție* ce se exprimă în obligația statului de a întreprinde toate măsurile necesare pentru prevenirea unei eventuale daune de mediu, iar pentru cetățeni – dreptul de a pretinde de la stat ca să fie întreprinse toate actele necesare evitării unei eventuale daune. Această formulare clasică ar trebui reconceptualizată, întrucât la capitolul legat de contravențiile de mediu, sarcina de a întreprinde acțiuni de prevenire a daunelor de mediu va reveni tuturor persoanelor fizice și juridice,

care sunt beneficiari de folosințe de mediu.

Paradigmele schimbării se referă și la reevaluarea conceptuală a instituției contravenției de mediu (ecologică), prin prisma implementării principiului precauției. Astfel, dacă majoritatea contravențiilor de mediu (ecologice) astăzi reprezintă o componentă materială, atunci odată cu implementarea acestui principiu, toate componentele de contravenții de mediu (ecologice) urmează a fi formale. Aceasta, deoarece calificativul „dacă s-au produs daune...”, în mod logic, nu mai poate fi raportat la o cerință de precauție.

În contextul vizat, menționăm că principiul precauției a văzut lumina zilei odată cu alte două principii, respectiv *principiul poluatorul plătește* și *principiul prevenirii*.

Primul dintre aceste principii, respectiv poluatorul plătește, se integrează într-o răspundere civilă clasică: există un autor care acționează mai mult sau mai puțin necugetat, acțiunea lui produce un prejudiciu, între acțiunea autorului și prejudiciu existând o relație de cauzalitate, deci el trebuie să plătească.

Principiul prevenirii se situează pe o treaptă superioară. El prevede obligația de a interveni înainte ca prejudiciul să se producă. Dar prejudiciul este cert și relația cauzală între acțiunea care trebuie împiedicată sau omisiunea, pasivitatea care trebuie să ia sfârșit, este evidentă.

Cazul al treilea, cel al principiului de care ne ocupăm, este mult mai complex. El este unul de anticipare; prejudiciul nu s-a produs, iar eventualitatea producerii lui nu este demonstrată în mod incontestabil și nici demonstrabilă. Riscul este nesigur, realizarea lui fiind numai posibilă, eventual plauzibilă. Este vorba despre o acțiune preventivă anticipată în contextul incertitudinii cu privire la risc, dificil de definit, dar care are totuși o aplicare în dreptul pozitiv.

Concluzii. Aplicarea principiilor dreptului mediului reprezintă o operațiune importantă în definirea oricărei ramuri de drept, întrucât acestea conferă unitate și uniformitate de conținut, factor decisiv în relevarea specificității sale.

Totuși, odată cu globalizarea relațiilor economice și sociale, acestea evoluează sau dispar. În context, observăm faptul că apar principii noi, de exemplu – principiul precauției, principiul poluatorul plătește, principiul prevenirii etc.

Analiza consacării principiului prezumției vinovăției, în cauzele ce privesc contravențiile de mediu, a permis constatarea că deși inițiativele de protecție a mediului au pornit din raționamentul viziunii antropocentrice (mediu pentru om), acestea au escaladat într-o serie de măsuri care astăzi pot fi caracterizate preponderent ca având bază ideologică biocentristă (om pentru mediu). Principiul prezumției vinovăției pentru procedura în cazul contravențiilor ecologice prevede aplicarea următoarei reguli – „persoana prin fapta contravențională a căreia s-a produs un prejudiciu mediului este prezumată a fi vinovată în comiterea acestei contravenții atâta timp cât făptuitorul nu va dovedi nevinovăția sa, în modul prevăzut de prezentul cod, într-un proces judiciar public, în cadrul căruia îi vor fi asigurate toate garanțiile necesare apărării sale, și va fi constatată printr-o hotărâre judecătorească”.

Astfel, reconceptualizarea principiului menționat mai sus reprezintă o etapă inevitabilă în dezvoltarea jurisprudenței, care reflectă necesitatea de consolidare interdisciplinară a normelor mediului cu alte norme de drept internațional și național în ansamblu, precum și capacității de a completa cadrul normativ după standardele internaționale.

Referințe bibliografice:

1. Duțu M. Tratat de dreptul mediului, ed. 3, București, Ed. C.H. Beck, 2007, 560 p.
2. Duțu M. Specificul sancțiunilor de drept al mediului. În: Dreptul, 1994, nr. 10-11, p. 71-73.
3. Stătescu C., Bîrsan C. Drept civil, Teoria generală a obligațiilor, București, Ed. All, 1993, 116 p.
4. Duțu M., Duțu A., Răspunderea în dreptul mediului, București, Ed. Academiei Române, 2015, 281 p.
5. Codul contravențional al Republicii Moldova. Nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al

- Republicii Moldova, 17.03.2017, nr. 78-84.
6. Ostavciuc D. Prezumția de nevinovăție – cadrul național și standardele internaționale. În: Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI RM: științe juridice, 2022, nr. 15, p. 8-25.
  7. Мартынчик Е. Гарантии прав обвиняемого в суде первой инстанции. Кишинэу, 1975, 219 с.
  8. Crețu A. Procedura contravențională în cazurile de comitere a contravențiilor ecologice. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2017. 176 p.
  9. ZAMFIR N. Mechanisms of Implementing International Environmental Instruments into the Domestic Law of the Republic of Moldova. Chișinău, 2007.
  10. BODANSKY D., BRUNEE J., HEY J. International environmental law. În: The Oxford Handbook of International Environmental Law. Oxford Printing Press, Chapter 2, 2007. 29 p.
  11. YANG T., PERCIVAL R. V. The emergence of global environmental law. Santa Clara University School of Law, Ecology L.Q. 36-615, 2009. 645 p.
  12. BENNETT G. Guidelines on the application of existing international instruments in developing the PanEuropean Ecological Network. Nature and Environment, Council of Europe Publishing, no. 124, 2002. 8 p.
  13. Legea privind protecția mediului înconjurător. Nr. 1515 din 16.06.1993. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.10.1993, nr. 10.
  14. Torre-Schaub M. Le principe de précaution dans la lutte contre le réchauffement climatique: entre croissance économique et protection durable, Revue européenne de droit de l'environnement, n°2, 2002.
  15. Dupuy P. M. Le principe de précaution et le droit international de la mer, mélanges à L. Lucchini et J.P. Queneudec, Pedone, 2003.
  16. Lucchini L. Le principe de précaution en droit international de l'environnement: ombres plus que lumières, Annuaire français de droit international, CNRS ed. Paris, 1999.

Culegere și paginare computerizată. Bun de tipar 26.06.2023. Formatul 60x84/8. Tipar offset.

Coli conv. de tipar 41.35. Imprimată la tipografia Departamentului editorial poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, mun. Chișinău.